

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЕКОНОМІКИ ПОЛЬЩІ НА ТЛІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

© Васелевські М, 2010

Обґрунтовано напрям інноваційного розвитку економіки Польщі в контексті функціонування Європейського Союзу. Досліджено спектр теоретичних проблем щодо формування економіки знань. Проаналізовано характер і напрями останніх стратегічних рішень ЄС – Лісабонської стратегії і Барселонських цілей та їхній вплив на економічний розвиток. Наведено короткий аналіз ситуації в макроекономічному моделюванні, а також розглянуто проблеми вимірювання знань та інноваційності в науці.

Ключові слова: інноваційність національної економіки, економіка знань, макроекономічне моделювання, вимірювання знань.

The direction of innovative development of economy of Poland in the context of functioning of European Union is grounded. The spectrum of theoretical problems in relation to forming of economy of knowledge is investigated. Character and directions of the last strategic decisions of EU – Lisabon's strategy and Barselona's aims and their influence on economic development is analyzed. The short analysis of situation in a macroeconomic design is conducted, and also the process of problems consideration of knowledge measuring and innovations in science.

Keywords: innovations in national economy, economy of knowledge, macroeconomic design, measuring of knowledge.

Постановка проблеми

Розглядаючи господарський розвиток Польщі до 2013 року, можна стверджувати, що її конкурентні переваги, зокрема порівняно низькі витрати праці, доступність дешевої сировини, вигідне географічне розташування чи вступ до Європейського Союзу з часом втрачатимуть свою вагомість. Отже, треба шукати нові джерела економічного зростання Польщі.

Тренди розвитку провідних країн показують, що тільки створення конкурентної переваги, яка спирається на знання та інновації, може гарантувати тривалий розвиток у перспективі – коротко- і середньостроковій. Тому також треба зосередитися на побудові в Польщі економіки, яка спирається на знання (ЕСЗ), що є частиною глобальної економіки, побудованої на знаннях, у вимірі Європейського Союзу і світу.

Інноваційність польської промисловості залишається надалі порівняно низькою, що виражається одним з найнижчих показників інноваційності в Європі. Збереження цього стану на тривалий період часу може означати з великою ймовірністю погіршення конкурентної позиції польських підприємств у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В опублікованому 17 березня цього року в Брюсселі щорічному рейтингу інноваційності в країнах Європейського Союзу Польща, як і традиційно, опинилася в нижній частині таблиці.

Польщу зараховано Європейською комісією до групи “помірних інноваторів” разом з більшістю нових держав ЄС, а також з Іспанією, Португалією і Грецією. За нею опинилися Болгарія, Латвія, Румунія і Литва.

Згідно із термінологією ЄС три останні держави в таблиці – це “країни, що наздоганяють”. Польща з показником 0,317 на п'ятому місці низу. Її назвали “помірним інноватором”, оскільки, щоправда, показник є нижчим від середнього союзного, але темп його зростання є вищим, ніж середній в співдружності.

Показник інноваційності економіки, вимірюваний в масштабі від 0 до 1, є мірою, що охоплює 29 різних критеріїв, що стосуються як освіти, так і підприємств, а також макроекономічних наслідків здійснюваних інвестицій та кількості випускників точних напрямів.

Сильними сторонами Польщі Європейська комісія визнала людські засоби, тобто доступність висококваліфікованих кадрів, інвестиції фірм в інновації, а також господарські наслідки інновацій для експорту, зайнятості та продажу. Слабкими були такі компоненти показника інноваційності, як: співпраця між самими підприємствами у сфері інновацій, а також зв'язки між ними і громадським сектором, невелика кількість патентів, а також порівняно мала кількість фірм, які з успіхом впроваджують інновації на ринок. У

своїй оцінці Європейська комісія підкреслила, що впродовж останніх п'яти років важливим двигуном інновацій був доступ до фінансування, а також розвиток широкосмугового Інтернету.

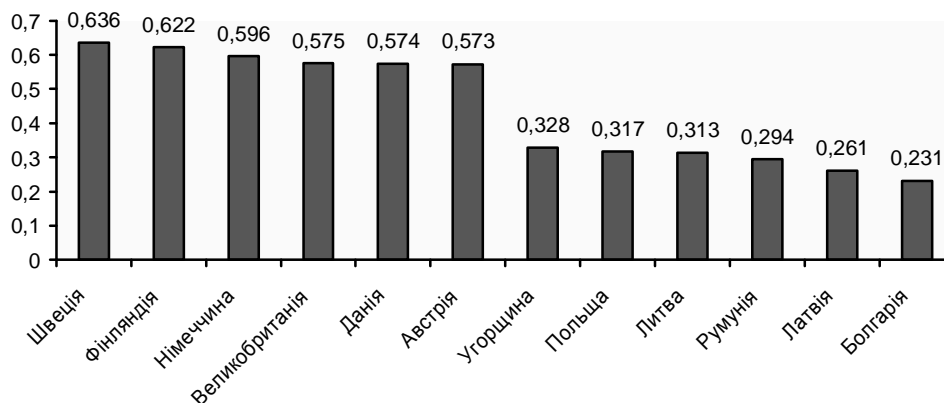

Рис. 1. Показник інноваційності країн ЄС, вимірюваний в масштабі від 0 до 1 на підставі 29 критеріїв
Джерело: Європейська комісія.

На початку таблиці, як і в минулі роки, опинилися Швеція, Фінляндія. Німеччина на третьому місці (перемістилась з четвертого), за ними опущена на одну позицію Великобританія, а на п'ятому місці Данія. Це група інноваційних лідерів. Серед них найшвидше розвиваються Німеччина і Фінляндія. На тлі решти світу Союз, безперечно випереджає Бразилію, Росію, Індію чи Китай, але відстає від США і Японії. ЄС наблизився до США, але з 2007 р. не змінив місця. Згідно з висновком Європейської комісії інноваційна відсталість ЄС – це ефект дуже малих витрат на дослідження і розвиток з кас підприємств, малої кількості міжнародних патентів, дуже слабких зв'язків між бізнесом і наукою, і, нарешті, меншої кількості дослідників. Тільки 6 % науковців та інженерів працює в підприємствах, а 2/3 всіх науковців та інженерів – винятково у ВНЗ. Згідно з розрахунками 2000 р. кількість фірм, основаних на сучасних технологіях, в Польщі можна оцінювати приблизно як 700–800. Тривожно низьким є відсоток фірм розвинених технологій, що виникають (за даними PFSL).

Європейська комісія вважає інновації істотним двигуном господарського розвитку. Тому як у нинішній лісабонській стратегії, так і у стратегії 2020, яка готується, Брюссель передбачив показник 3 відсотки інвестицій в дослідження і розвиток. Згідно з ЄК існує чіткий зв'язок між витратами на дослідження і розвиток та рівнем інноваційності економіки.

Завдяки мужності і важкій роботі польського бізнесу ми можемо сьогодні сказати, що п'ятиріччя Польщі в ЄС є успіхом. Доходи фірм виросли вдвічі, подвоївся міжнародний обмін, ВВП є вищим на 30 %. Факт, що криза не заторкує нас так радикально, – це також заслуга сильної економіки, яку побудували польські працедавці, використовуючи шанси, які дало членство в ЄС.

У травні 2004 р. перед входженням Польщі до Європейського Союзу підприємці достатньо прагматично дивилися на можливі ефекти розширення ЄС – 27,8 % очікувало позитивних змін, 32,2 % вважало, що зміни матимуть як позитивний, так і негативний характер, а тільки 7,5 % передбачали, що розширення матиме негативний вплив. Проте 32,5 % підприємців не очікували жодних змін.

Підприємства побоювались також зростання інфляції і конкуренції. Сьогодні ми знаємо, що інфляцію вдалося утримати на низькому рівні. З конкурентами, натомість, підприємства дуже успішно борються. Все більше підприємств вбачає шанси для будовання своєї позиції на ринку в інноваціях. Роста значення образу. Фірми самонавчаються, змінюють моделі бізнесу, інвестують все частіше і все більше в людський капітал. Підприємці вважають, що все ще є конкурентоспроможнішими за ціною, ніж їхні європейські конкуренти (51,3 %), а також що зростає їх здатність конкурувати за якість (86,1 % підприємств вважають, що є з цього погляду більше або щонайменше так само конкурентоспроможними). Вчать використовувати просування і сучасні канали дистрибуції – майже 56 % фірм вважають себе з цього погляду такими самими успішними, як підприємства з ЄС.

Упродовж останніх п'яти років підприємці в ЄС мали справу, зокрема, з європейською системою торгівлі емісіями – головним інструментом кліматичної політики Союзу, метою якого є зниження емісії парникових газів, системою REACH – законодавчим пакетом, що передбачає обов'язкову реєстрацію і оцінку хімічних субстанцій, а також наданням дозволів на використання цих субстанцій для виробництва й обороту. Обидві ці регуляторні системи збільшили витрати діяльності підприємців. Більш того, через європейський

вимір, а не глобальний, вони були особливо істотними з погляду конкурентоспроможності європейських суб'єктів.

Щоправда, ЄК ввела записи, які захищають конкурентоспроможність європейських підприємців, але саме це регулювання – це сигнал, що честолюбна екологічна політика Союзу все частіше загрожуватиме підтримувannya конкурентоспроможності фірм, що діють в ЄС. У принципі всі правові акти, які стосуються захисту середовища, пов'язані зі зростанням коштів, витрат праці, а також відповідальності господарських суб'єктів за користування середовищем. Важко розглядати сферу захисту середовища в категоріях спрощення бізнес-діяльності, це є за положенням процедури і стандарти, які відповідальний підприємець повинен виконувати. Треба тільки стежити, щоб цих стандартів міг досягти бізнес, а також щоб вони належно впроваджувалися.

Позитивно треба оцінити факт, що нові імplementовані норми є одноріднішими, спаяними. Проте багато корисних норм, ухвалюваних в Польщі, не впливає з імplementації як такої, а є запозиченням з досвіду інших країн, наприклад, останнє велике оновлення ПДВ (союзні норми в сфері ПДВ не заборонили впровадження рішень, корисніших від директиви).

Впровадження так званого “єдиного вікна” полегшило розпочинання господарської діяльності. Важливою є також директива щодо послуг, але рішення, впроваджені нею, є далекими від досконалості. Проте її імplementація до польського правового порядку ще попереду. Бракує норм, які роблять еластичнішим трудове право, а також спрощують, а тим самим прискорюють процес інвестицій, особливо лінійних. Перед нами наступний, дуже важливий крок – впровадження євро.

Постановка цілей

На основі дослідження тенденцій розвитку економіки Польщі обґрунтувати набуття нею ознак інноваційності, а відтак і тривалих конкурентних переваг.

Виклад основного матеріалу

Стратегія переходу в Польщі до економіки, побудованої на знаннях, повинна спиратися на просування і підтримувannya секторів, що є їх носіями, а саме:

- освіта;
- наука і діяльність з досліджень і розвитку;
- галузі промисловості так званої високої техніки;
- бізнес-послуги, пов'язані з ЄСЗ;
- послуги інформаційного суспільства.

Згідно з методологією ОЕСД висока техніка охоплює сфери, в яких витрати на діяльність з досліджень і розвитку становлять понад 4 % вартості продажу, зараховують до неї виробництво повітряних і космічних кораблів, виробництво фармацевтичних виробів, виробництво офісних машин і комп'ютерів, виробництво радіо, телевізійного і комунікаційного устаткування і пристроїв, а також виробництво медичних, точних і оптичних інструментів, годинників і годинникових пристроїв.

В Лісабонській стратегії інноваційність відіграла від початку ключову роль. Виразенням цього було доповнення в 2002 році цієї стратегії на зустрічі Європейської ради в Барселоні так званою барселонською метою, яка передбачала досягнення країнами ЄС до 2010 р. середнього рівня 3 % ВВП витрат на дослідження і розвиток, при частці засобів, що походять з приватного сектору, на рівні 2/3. Як член ЄС Польща зобов'язана реалізувати Лісабонську стратегію, доповнену метою, прийнятою в Барселоні. Існує значна дистанція, яка відділяє польську економіку від нинішнього рівня розвитку країн ЄС, а також мети, визначеної в Лісабонській стратегії.

Може здатися, що концепція систем інновацій не є молодою. Про ці проблеми писали вже давно так звані гетеродоксійні економісти. Фріман взагалі твердить, що книжка Ліста під заголовком *The National System of Political Economy* (1841 року) могла б бути також названа “Національна система інновацій”.

Проблематику знову підняв Шумпетер, після чого економічні науки про це забули, аж до сучасних робіт, наприклад, Лундвалла, Фрімана, Соете. Нині все частіше вказують на необхідність врахування знань та інновацій у процесах господарського розвитку. Понад 15 років тому Петер Друкер стверджував: *традиційні чинники виробництва – земля, праця і капітал – стають швидше гальмами, ніж рушійними силами. Знання стають цим критичним чинником виробництва.*

Однак всупереч цьому, на наш погляд, проблема величини впливу знань та інновацій на зростання і господарський розвиток не є очевидною справою – всупереч схваленню цієї парадигми в Лісабонській стратегії економетричні аналізи існування такої залежності не підтверджують.

Пов'язано це, ймовірно, з труднощами вимірювання знань і економіки знань, а у зв'язку з цим також з проблемами вимірювання їх реалізації із зростанням чи господарським розвитком.

Якщо, однак, в ЄС загалом схвалено нову парадигму розвитку, є труднощі в її впровадженні, зокрема в країнах системної трансформації. Виклики сучасності, які вимагають змін у державних стратегіях розвитку, в ситуації, коли у деяких державах ще не закінчено господарської трансформації, коли країни далі вирішують “старі проблеми”, важко реалізувати. Винятком може бути Естонія, яка зробила величезний прогрес у цій сфері. Цю ситуацію змінила частково Лісабонська стратегія, яка залишається тільки “сукупністю побажань”, але впроваджується – принаймні в сфері союзних засобів, використовуваних в країнах-членах, – зокрема як підстава формулювання національних програм реформ і стратегій розвитку (також у Польщі). Не помітно високої результативності вжитих на її підставі заходів, але також треба визнати, що ступінь її можливого впливу є меншим, ніж, наприклад, іншого стратегічного документа ЄС – Пакту стабільності і зростання. Після вступу до Європейського союзу Польща була охоплена рішеннями Пакту стабільності і зростання, хоча не наражається на фінансові санкції, передбачені для країн зони євро. Проте, утримуючи бюджетний дефіцит на рівні, який перевищує 3 % ВВП бруто, Польща може втратити частину фінансових засобів, які надає Союз, зокрема на розширення дорожньої інфраструктури і захист середовища у межах фонду спаяності (на підставі Розпорядження Ради ЄС 1164/94, що встановлює Фонд спаяності). Крім того, діапазон союзних засобів, трансферованих до країн-членів, незважаючи на те, що номінально є великим, порівняно з вітчизняними засобами, які входять до складу національних бюджетів, не особливо великий – не настільки, щоб спричинити значущі зміни в пріоритетах господарської політики цієї країни.

Потреба інвестування в знання та інновації стикається з критикою власне того виду, що не враховується в цій сфері ролі інституцій, і, зокрема, діяльності уряду. Адже уряд може бути як стимулятором розвитку, так і його гальмом: може підтримувати процеси знань та інновацій, але також може їх уповільнювати. 90-ті роки принесли багато нового в розумінні господарського розвитку з погляду поняття і ролі інституцій. Особливо це було помітним в країнах системної трансформації: колишні республіки Радянського Союзу були позбавлені навіть таких основних інституцій влади, як власний уряд чи парламент. Більшість з них не мала господарських інституцій, таких як комерційні банки, біржі. Роботи Дугласа Норта також допомогли зрозуміти явища, пов'язані з інституціоналізмом. Він формулює визначення інституції як множини формальних правил і неформальних звичаїв, які забезпечують межі людських відносин і формують стимули для членів суспільства.

У вужчому значенні інституції ототожнюються з організаціями, що впливають на людей; залежно від сфери впливу можна б говорити про політичні інституції, господарські, фінансові (але також, наприклад, інституцію шлюбу) тощо. Інституції можна також розглядати як форму суспільних знань (інституціональні знання), хоча таку, яка змінюється повільніше порівняно із знаннями загалом, а через це навіть може бути фальшивою. Знань про те, як діяти, як управляти країною тощо. Це той вид знань, який характеризується повільними змінами, а у зв'язку з цим іноді конфронтує зі швидким технологічним прогресом – може стримувати розвиток. Тому інституції також повинні зазнавати еволюції, змін.

Суспільно-господарські та політичні події останніх років, зокрема, пов'язані з працями OECD, Інституту Світового банку, Австралійського статистичного бюро [1], і, нарешті, Лісабонська стратегія, підкреслюють все більшу роль інноваційності в господарському розвитку, яку пробують узагальнити (з урахуванням телеінформатичних технологій та освіти) в концепцію економіки знань. Однак це явище не є ще достатньо розвиненим і описаним в моделях господарського зростання.

Найважливіші проблеми – це:

- відсутність теорії вимірювання самих знань (не тільки економіки знань);
- сумніви, пов'язані з формулюванням Соловим парадоксу продуктивності, який можна застосувати до науки і технології;
- іноді кореляції між господарським зростанням і витратами на роботи з досліджень і розвитку, а також освіту не спостерігається (або її виявляють лише після докладніших розрахунків);
- а також, можливо, спостереження, що США імпортують більше телеінформатичних технологій, ніж експортують; динаміка загального чинника продуктивності не змінилася так сильно, як в інших країнах (Quah, 2002).

Макроекономічні моделі є практично єдиним інструментом, який може бути використаний для формального підтвердження того, чи європейська політика досягла поставлених цілей.

Перелом у цій сфері зумовили моделі типу CGE (*computable general equilibrium* – розрахункова модель загальної рівноваги). Їх виникнення уможливилось завдяки прогресу у сфері обчислень (комп'ютери). Вони призначені для симуляції змін політики, технологій тощо. Походять від моделі *input-output* Леонтьєва, а також кейнсівських рівнянь рівноваги. Були особливо популярними в світі в 80-х роках. Ці моделі є корисними, зокрема, для отримання довгострокових прогнозів, однак не дуже ефективні для грошової (фінансової) сфери.

Напрями розвитку в макроекономічному моделюванні, які сформувались останніми роками, можна спробувати подати так, як на рис. 2.

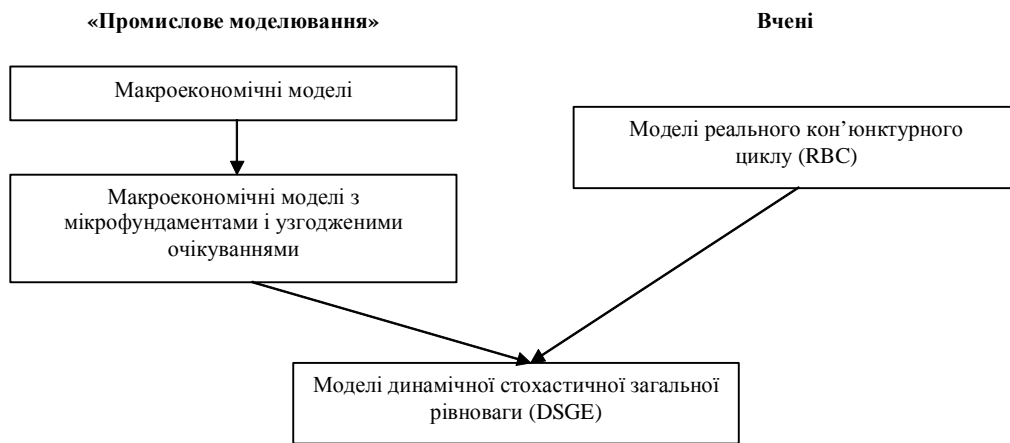

Рис. 2. Динаміка макроекономічних моделей

Джерело: [2].

На схемі можна побачити етапи ускладнення умов моделювання та симбіозу двох підходів, генерованих реальними практичними рішеннями та консеквентним розвитком теорії вченими у сфері макроекономічного моделювання. За відсутності будь-якої можливості здійснити експеримент це, напевно, найкраще вирішення проблеми щодо оцінювання нинішньої політики ЄС.

Висновки

1. Традиційні засоби (такі як земля, праця і капітал) на сучасному етапі не можуть гарантувати успіху економіки, якщо не надати їй необхідних ознак інноваційності.
2. Потреба інноваційності економіки вимагає переосмислення знань у контексті побудови економіки, що ґрунтується на знаннях. Це передбачає істотне зростання витрат на дослідження та розвиток (3 % від ВВП), причому джерела приватного сектору мають становити не менше ніж 2/3.
3. Інвестування в знання та інновації стикається із низкою важливих теоретичних проблем, серед яких коректність вимірювання знань та їхнього впливу на розвиток національної економіки. Видається, що такий стан стимулює розвиток макроекономічного моделювання для потреб імітації змін політики, технологій, середовища тощо.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження доцільно спрямувати на пошук коректних методів вимірювання знань та їхнього впливу на розвиток економіки, обґрунтування вибору інвестиційних джерел та їх обсягу для виконання цих досліджень.

1. Piech K. (2004), *The knowledge-based economy in transition countries: assessing the place of new EU member states* [In:] K. Piech (ed.), *The Knowledge-Based Economy in Transition Countries: selected issues*, London: University College London - School of Slavonic and East European Studies.
2. Varga J. i J. in't Veld (2008), *Macroeconomic Impact Assessment of EU Cohesion Policy with the QUEST Model*, BICEPS conference (Stockholm School of Economics), 29 May, Riga.
3. Bossak J. (2008), *Konkurencyjność gospodarki Polski a proces integracji europejskiej i rozwoju gospodarki opartej o wiedzę* [w:] T. Michalski i K. Piech (2008), *Konkurencyjność Polski w procesie pogłębiania integracji europejskiej i budowy gospodarki opartej na wiedzy*. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, ss. 529-713.
4. Malecki E. *Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness*, 2nd ed., Essex: Longman, (1997).
5. Rzeczpospolita. – Nr 65. – Dodatek “*Ekonomia I rynek*” (2009).